

УДК 140.8632.01965

<https://orcid.org/0000-0002-7834-292X>

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ПІЗНЬОГО МОДЕРНУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ

І.Ю.Шаблевська, аспірант кафедри філософії Національного технічного університету «ХПІ»

У статті поставлена проблема антропологічного виміру людини в філософії пізнього модерну, показано філософсько – політичні детермінанти даного періоду. Пізній модерн будь-якого суспільства є інтенсивним і суперечливим процесом. Ключовим для соціальної теорії сьогодні є питання, за яких політичних інституцій можлива творча дія. Творча політична дія покликана продукувати нові, більш ефективні правила функціонування соціуму, це дія, яка уможливорює суспільний поступ, соціетальний розвиток та модернізацію. Виокремлено, що саме ж політичне набуває значення лише в процесі забезпечення потреб окремого індивіда, політичне тлумачиться як символічна сфера симуляцій та творення смислів для задоволення інтересів окремої людини. Індивід має самостійно визначатися щодо них, беручи на себе всі належні ризики. Суспільство ніби зняло з себе відповідальність за ціннісно-нормативну визначеність індивіда, залишивши його наодинці з проблемою самовизначення у соціальних системах, що суперечать один одному не тільки за змістом, але й за принципами своєї побудови.

Одним з інструментів модернізації соціального управління та суспільства загалом безперечно повинні стати інформаційні технології. В умовах пізнього модерну індивід має доступ до будь якого роду інформації.

Ключові слова: модернізація, пізній модерн, цінності, соціальні зміни, особистість, соціокультурні ризики.

Актуальність дослідження ролі людини і суспільства обумовлена потребами практики, насамперед, потребами утвердження людини як особистості у складних і суперечливих економічних, політичних і соціокультурних реаліях XXI століття. Пізній модерн будь-якого суспільства є інтенсивним і суперечливим процесом. В цей період в суспільстві спостерігається не лише економічне зростання та підвищення якості життя, а й генеруються виклики через свою антиномічність та конфронтацію з антимодерними інституціональними практиками і пластами культури. Через те важливо з'ясувати місце та наслідки останніх у даному суспільстві, а також оцінити баланс модерних і архаїчних елементів свідомості членів суспільства. Це дозволить виявити соціокультурні ризики процесу модернізації, а в перспективі встановити зв'язок її соціокультурних вимірів з економічним розвитком.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідження ролі людини і суспільства пізнього модерну у суспільних і політичних процесах сьогодення має тривалу історію. Значний вплив на формування думки про прискорену мінливість світу та властиву відчуттям неадекватність часу відіграють філософські уявлення про буття як становлення та розуміння часу як цілісності життєвих процесів А. Бергсона, С. Кіркегора, Ф. Ніцше, М. Гайдеггера, М. Мерло-Понті та ін. Маємо на увазі витлумачення часу, проявленого в контексті існування людської суб'єктивності у межах суб'єктивного переживання: єдності актів свідомості Е. Гуссерля, внутрішньої тривалості як безперервного зв'язку часової реальності А. Бергсона. Різні аспекти цієї проблеми розглянуто в працях філософів Ю. Габермаса, В. Вельше, А. Єрмоленко.

Мета статті – дослідження потенціалу людини і суспільства пізнього модерну, розкрити філософсько – політичні детермінанти даного періоду.

Епоха пізнього модерну проймає всі ланки суспільного життя. У політиці він виявляється в деінституціоналізації масового руху протесту, у спонтанних політичних акціях, які залишаються поза межами контролю скільки-небудь сталої організації; у значній перевазі емоційного, ірраціонального над раціональним; у постійному порушенні стабільності, одностайності. Свідомість людини орієнтована на постійне оновлення, пошуки особистісної свободи. Консенсус для неї допустимий лише як тимчасовий, локальний стан. Загострення кризових ситуацій в контексті розвитку глобалізаційних процесів актуалізує і визначає головною проблему управління стихійними соціальними процесами. Вирішальне значення тут набувають управлінські механізми, спроможні контролювати ці процеси і вносити в них елементи впорядкованості, гармонізації і цілеспрямованості. Дані процеси не завжди можуть бути реалізовані, оскільки досить часто бюрократична влада розширює сферу свого впливу над суспільством. Слід зазначити, що при цьому рівень її професійної компетентності та моральної відповідальності постійно падає. Проте ці механізми нині не можуть бути

адекватно реалізовані, адже бюрократична влада й надалі розширює сферу свого впливу над суспільством, при цьому рівень її професійної компетентності та моральної відповідальності постійно падає.

Зростання складності соціальних систем та когнітивних моделей призвело, за словами Ю. Габермаса, до «нової непрозорості» (Habermas, 2003). На тлі глобалізації в другій половині ХХ ст. відбулися підйом мультикультуралізму і ревіталізація домодерних традиційних форм, зокрема, релігійних. У сучасному світі все більше акцентується те, що розрізняє, розділяє, підкреслює унікальність та відмінність від інших. Релігія, конфесійна й етнічна належність, мовні та культурні особливості використовуються для підкріплення ідентифікації, а також і як політичний інструмент. У результаті «глобалізація водночас сприяє і зумовлюється як культурною гомогенністю, так і культурною гетерогенністю» (Robertson, 1992: 173).

Необхідно зауважити, що перебіг і досягнення модернізації дозволяють оцінити розвиток різних суспільств у порівняльному аспекті як ретроспективно, так і для роз'яснення та прогнозування співвідношення сил у глобальній світовій системі майбутнього. Формально модернізація орієнтована на досягнення новітнього найсучаснішого стану («up-to-date»), який лише можливий у цей час і в цьому місці (Harrison, 1988: 152).

Разом з тим, модернізація вказує на чіткий орієнтир суспільства модерну. Ідеологія модерну була заснована на принципах рівності можливостей, значної свободи індивіда, універсальної раціональності й ефективності. Серед інноваційних змін в соціальних інститутах і когнітивних структурах (зокрема, сприйнятті часу та поступу суспільства) важливою особливістю модерну було заміщення аскриптивних статусів, мотивів, практик соціокультурними системами, які спрямовані на успіх і мобільність.

У західному суспільстві на особистісному рівні все помітнішою є орієнтація на забезпечення соціального порядку і справедливого існування через спроби синтезу елементів традиції і сучасності, пошук балансу між

універсальним характером прав людини і спільним благом. А. Етціоні стосовно цього пропонує так зване «нове золоте правило», покликане максимально скоротити розрив між поведінкою людини, що їй диктує її «я», і добродійною поведінкою суспільного характеру. Зазначене правило вчений виразив у формулі: «поважай і підтримуй моральний порядок у суспільстві, якщо хочеш, щоб суспільство поважало і підтримувало твою незалежність»[1].

Активізація пошуків сенсу життя на індивідуально – особистісному рівні – характерна ознака розвитку суспільства в епоху пізнього модерну.

У відповідності з цим в наукових підходах, в тому числі й в українському суспільствознавстві, відбувається складний і суперечливий процес переоцінки аксіологічних орієнтацій сучасної людини. В період пізнього модерну людина творчого складу здобуває небувалу до цих пір свободу, що базується на конструктивній основі духовності, завдяки якій людина набуває здатності проживаючи в суспільстві абстрагуватися від нього. Попри нездорові колізії цього процесу, в умовах постмодерну людина творчого складу отримує небувалу досі свободу, що базується на конструктивній основі духовності, завдяки якій людина набуває здатності живучи в суспільстві дистанціюватися від нього і самотужки критично усвідомлювати усі аспекти і сфери його життєдіяльності.

Пізній модерн будь-якого суспільства є інтенсивним і суперечливим процесом. В цей період в суспільстві спостерігається не лише економічне зростання та підвищення якості життя, а й генеруються виклики через свою антиномічність та конфронтацію з антимодерними інституціональними практиками і пластами культури. Через те важливо з'ясувати місце та наслідки останніх у даному суспільстві, а також оцінити баланс модерних і архаїчних елементів свідомості членів суспільства. Це дозволить виявити соціокультурні ризики процесу модернізації, а в перспективі встановити зв'язок її соціокультурних вимірів з економічним розвитком

Варто наголосити, що плідним і виправданим є розгляд управління як суспільного відношення та виду діяльності. Задля забезпечення ефективної

модернізації суспільства через реалізацію управлінських механізмів варто сприяти формуванню своєрідного типу суспільних відносин, а також розробляти відповідну наукову теорію суспільного розвитку. Перспективи модернізації управління в сучасному суспільстві пов'язані насамперед з трансформацією змісту управління на основі нових соціокультурних та політико-ідеологічних умов. Політика як одна з форм регулювання соціальних відносин є частиною усіх сфер людської життєдіяльності, кардинально впливає на інтереси мільйонів людей. Від якості її здійснення залежить майбутнє суспільства, його стабільний розвиток і добробут громадян, які до нього входять. В сучасній ситуації вона значно більшою мірою, ніж раніше, попадає в залежність від магнетизму культури, в межах якої зіштовхнулись корінні властивості модерну і постмодерну. Протистояння характерних для їхнього розвитку субстанцій, зокрема, включає: з одного боку – атеїзм, економічну домінанту, перевагу матеріального; з іншого – релігійність, міжгалузевий інституціональний синтез, пріоритет особистості й постматеріального в житті людини та суспільному розвитку

Відповідно до класичного підходу, сфера політичного постає первинною за значенням і вагомістю стосовно окремого індивіда, в некласичному розумінні значення сфери політичного, з одного боку, й індивіда – з іншого, змінюють вектори спрямування на діаметрально протилежні. Саме ж політичне набуває значення лише в процесі забезпечення потреб окремого індивіда, політичне трактується як символічна сфера симуляцій та творення смислів для задоволення інтересів окремого індивіда. У межах політичної праксеології Г. Померанц зводить до такого: сучасна «людина політична» – політичний діяч або пересічний виборець – не займається політикою в її класичному розумінні, натомість займається своєю кар'єрою, і така абсолютна зосередженість, зокрема політиків, на особистому добробуті вважається теоретично неминучою [4, С.162].

Майбутнє управління повинне бути пов'язане з реалізацією принципів гуманізації, соціального партнерства та соціальної відповідальності. Ієрархічні структури управління в процесі модернізації вже сьогодні починають поступатися місцем мережевим, які базуються не на впливі керуючої на керовану підсистему, а на їх взаємодії та ототожненні. В якості основної тенденції вдосконалення системи соціального управління в період модернізації необхідно визнати підвищення ролі самоуправління, коли суб'єкт та об'єкт управління співпадають. Разом з тим, існуюча в Україні удаваність та імітація самоуправління (на прикладі місцевого самоврядування) ніяк не пов'язана з концептом дійсного самоуправління і, тим паче, жодним чином не впливає на динаміку модернізаційних процесів у суспільстві[5, С.26].

Висновки ХХ століття для філософії має особливе значення, адже саме у цей період явище постмодернізму проникає у філософію. Дискусії навколо появи філософського постмодернізму ще протягом певного часу викликать інтерес. Постмодерністський спосіб філософського мислення, на нашу думку, якщо брати до уваги згадані загальнофілософські «делікатні» постулати, не настільки радикальний стосовно класичного філософування. Заперечити протиріччя між модерною філософією та постмодерною не просто, але в цьому і немає потреби. Сьогодні потенціал філософії полягає у її оперуванні загальним, але це загальне вже не таке абсолютне як у модерній філософії, воно не єдине, воно не зводиться до нього.

Отже, теоретичний аналіз показує, що модернізація є постійним, релятивним, нелінійним і антиномічним процесом, який необхідно розглядати лише у контексті демодернізації. Антиномії модерну пов'язані із процесом емансипації й відповідною зміною ціннісних орієнтацій у суспільстві. Емансипація проходить на основі підвищення якості життя одночасним зростанням для сучасної людини відповідальності за її вибір та загрозами для індивідуальної свободи.

Список використаної літератури:

1. Бабосов Е. Влияние цивилизационно-культурной трансформации посттоталитарного общества на противоречивость национальной идентификации // Трансформация цивилизационно-культурного пространства бывшего СССР (тенденции, прогнозы). М., 1994. – С.39.
2. Кадикало А. Мислення поміж меж: ситуація постмодерної філософії. //А. Кадикало Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. Вип. 663-664. Філософія С. 182 – 187.
3. Луцька К.О. Інформаційне суспільство в контексті трансформації модерну. – С.101. Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів: Матеріали між. нар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 28-29 листопада 2013 р.) /Уклад. П. В. Кутуєв. – К.: «Талком», 2013. – 392 с.
4. Мартиняк Ю. Особливості осмислення часових вимірів політичного: Ю.Габермас та Ж.Бодрийяр. /Ю. Мартиняк// Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії, 2014.– Випуск 4. – С. 162-169.
5. Мельниченко А.А. Модернізація соціального управління як фактор модернізації суспільства. – С. 26 - 27. Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів: Матеріали між. нар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 28-29 листопада 2013 р.) /Уклад. П. В. Кутуєв. – К.: «Талком», 2013. – 392с.
6. Савельєв В. Православні цінності в добу постмодернізму // Роль православних духовних цінностей у формуванні національної свідомості та громадянської позиції сучасної молоді. Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф., Київ, 25 берез. 2005 р. К.: МАУП, 2006.
7. Савельєв Ю. Антиномії суспільства пізнього модерну: Східна Європа у небезпеці демодернізації. / Ю.Савельєв // Ідеологія і політика. – 2018. – № 1(9).

References

1. Babosov E. Vlyianye tsyvylyzatsyonno-kulturnoi transformatsyy posttotalyarnoho obshchestva na protyvorechyvost natsyonalnoi ydentyfikatsyy // Transformatsyia tsyvylyzatsyonno-kulturnoho prostranstva byvsheho SSSR (tendentsyy, prohozy). M., 1994. – S.39.
2. Kadykalo A. Myslennia pomizh mezh: sytuatsiia postmodernoї filosofii. //A. Kadykalo Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Zbirnyk nauk. prats. Vyp. 663-664. Filosofiia S. 182 – 187.
3. Lutska K.O. Informatsiine suspilstvo v konteksti transformatsii modernu. – S.101. Variatsii modernu ta modernizatsii: ukrainskyi sotsium v konteksti hlobalnykh protsesiv: Materialy mizh. nar. nauk.-prakt. konfer. (m. Kyiv, 28-29 lystopada 2013 r.) /Uklad. P. V. Kutuiev. – K.: «Talkom», 2013. – 392 s.
4. Martyniak Yu. Osoblyvosti osmyslennia chasovykh vymiriv politychnoho: Yu.Habermas ta Zh.Bodriiar. /Yu. Martyniak// Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politolog. studii, 2014.– Vypusk 4. – S. 162-169.
5. Melnychenko A.A. Modernizatsiia sotsialnoho upravlinnia yak faktor modernizatsii suspilstva. – S. 26 - 27. Variatsii modernu ta modernizatsii: ukrainskyi sotsium v konteksti hlobalnykh protsesiv: Materialy mizh. nar. nauk.-prakt. konfer. (m. Kyiv, 28-29 lystopada 2013 r.) /Uklad. P. V. Kutuiev. – K.: «Talkom», 2013. – 392s.
6. Saveliev V. Pravoslavni tsinnosti v dobu postmodernizmu // Rol pravoslavnykh dukhovnykh tsinnostei u formuvanni natsionalnoi svidomosti ta hromadianskoi pozytsii suchasnoi molodi. Materialy III Mizhn. nauk.-prakt. konf., Kyiv, 25 berez. 2005 r. K.: MAUP, 2006.
7. Saveliev Yu. Antynomii suspilstva piznoho modernu: Skhidna Yevropa u nebezpetsi demodernizatsii. / Yu.Saveliev // Ideolohiia i polityka. – 2018. – № 1(9).

ЧЕЛОВЕК И ОБЩЕСТВО В ПЕРИОД ПОЗДНЕГО МОДЕРНА: ФИЛОСОФСКО – ПОЛИТИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ

И. Шаблевская

В статье поставлена проблема антропологического измерения человека в философии позднего модерна, показано философско-политические детерминанты данного периода. Поздний модерн в любом обществе является интенсивным и противоречивым процессом. Ключевым для социальной теории сегодня является вопрос – какие политические институты дают возможность для творческого действие. Творческое политическое действие призвано производить новые, более эффективные правила функционирования социума, это действие, которое делает общественный прогресс, социетальные развитие и модернизацию. В статье выделено, что же политическое приобретает значение лишь в процессе обеспечения потребностей отдельного индивида, политическое трактуется как символическая сфера симуляций и создания смыслов для удовлетворения интересов отдельного человека. Индивид должен самостоятельно определяться относительно их, принимая на себя все соответствующие риски. Общество как бы сняло с себя ответственность за ценностно-нормативную определенность

индивида, оставил его наедине с проблемой самоопределения в социальных системах, противоречащие между собой не только по содержанию, но и по принципам своего построения.

Одним из инструментов модернизации социального управления и общества в целом должны стать информационные технологии. В условиях позднего модерна индивид имеет доступ к информации любого вида.

Ключевые слова: модернизация, поздний модерн, ценности, социальные изменения, личность, социокультурные риски.

A MAN AND SOCIETY OF LATE MODERN: PHILOSOPHICAL AND POLITICAL DETERMINANTS

I.Shablevskaya

The article deals with the problem of anthropological dimension of man in the philosophy of late modernity, shows the philosophical and political determinants of this period. The late modernity of any society is an intense and controversial process. The key to social theory today is the question under which political institutions creative action is possible. Creative political action is intended to produce new, more effective rules for the functioning of society, an action that enables social progress, social development and modernization. Late modern is related to the changes that took place in the world in the last quarter of the twentieth century, especially in the progressive western countries.

It is emphasized that the same political importance only in the process of meeting the needs of the individual, the political is interpreted as a symbolic sphere of simulations and the creation of meanings to satisfy the interests of the individual.

It is up to the individual to determine themselves, taking all the appropriate risks.

Society, as if taking responsibility for the value-normative determination of the individual, leaving him alone with the problem of self-determination in social systems that contradict each other not only in content but also in the principles of their construction. The intensification of the search for the meaning of life at the individual and personal level is a characteristic feature of the development of society in the late modern era.

One of the tools for modernizing social governance and society in general should be information technology. In the late modern world, the individual has access to any kind of information. It should be noted that this makes it possible to lead the humanistic orientation of the development of society, that is, the comprehensive development of each person as a component of society. Also marked political and philosophical determinants of correlation of a person and society in situation of postmodern are also determined.

Key words: modernization, late modernity, values, social changes, individual, socio-cultural risks.